

11. Wallace J. Land Acquisition in Developing Economies [Електронний ресурс] / J. Wallace // International Federation of Surveyors. — February, 2010. — 21 p. — Режим доступу: http://www.fig.net/pub/monthly_articles/february_2010/february_2010_wallace.pdf
12. System of Environmental-Economic Accounting (SEEA) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://unstats.un.org/unsd/envaccounting/seea.asp>
13. Земельний кодекс України № 2768-III від 25.10.2001 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/go/2768-14>
14. Наказ Міністерства аграрної політики та продовольства України «Про затвердження Порядку ведення агрохімічного паспорту поля, земельної ділянки» № 536 від 11.10.2011 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1517-11>
15. Постанова Кабінету міністрів України «Про затвердження Порядку ведення Державного земельного кадастру» № 1015 від 17.10.2012 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1203.1171.0>
16. Paasch J.M. A cadastral domain model / J.M. Paasch // Proc. 12th Int. Conf. on Geoinformatics. — Geospatial Information Research: Bridging the Pacific and Atlantic University of Gävle, Sweden. — 7–9 June, 2004. — P. 820–824.

УДК 330.15 : 504 (043.3)

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ОСНОВИ ОРГАНІЧНОГО ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ

Г.М. Шпак

здобувач кафедри менеджменту

Національний університет водного господарства та природокористування

Уточнено сутність та зміст теоретико-методологічного апарату щодо органічного землекористування. Сформовано концептуальні основи сутності органічного землекористування з урахуванням теоретико-методичних засад обґрунтування його впровадження.

Ключові слова: *екологізація сільського господарства, органічне землеробство, органічне землекористування.*

Розвиток аграрного сектора спроможний здійснити потужний вплив на економічне зростання в Україні, яке можливо забезпечити за умови раціонального використання, охорони та відтворення продуктивності земельних ресурсів. Сучасне використання сільськогосподарських земель характеризується руйнуванням, забрудненням та виснаженням ґрунтового покриву, зменшенням вмісту гумусу, збільшенням площі еродованих орних земель, кислих ґрунтів, порушенням сівозмін, недотриманням технологій обробки ґрунту, невеликим обсягом внесення добрив, особливо органічних, негативним балансом поживних речовин. З огляду на це, актуалізується розробка методологічного забезпечення управління процесом охорони та раціонального використання ґрунтів, у тому числі екологізації всіх етапів сільськогосподарського виробництва.

Органічне землекористування узгоджується із загальноприйнятою в світі концепцією сталого розвитку, оскільки забезпечує: збереження та відновлення якісних параметрів навколишнього природного середовища (НПС); продовольчу безпеку держави без шкоди екології та довкіллю; населення якісними продуктами харчування; соціальне та економічне зростання сільської місцевості. Крім того, наша держава розглядається світовою спільнотою як потенційний постачальник якісної й порівняно недорогої органічної продукції, що сприятиме розвитку агробізнесу в державі, збільшить її експортний потенціал на постійно зростаючих екологічно зорієнтованих ринках збуту сільськогосподарської продукції.

Дослідженню проблематики еколого-спрямованого розвитку сільського господарства, теоретико-методологічних та

прикладних аспектів органічного землеробства, ефективності вирощування органічної продукції присвячені праці таких науковців: С.С. Антонця, В.І. Артиша, Є.О. Бойко, О.Т. Дудар, Д.С. Добряка, Н.М. Головченко, Н.В. Зіновчук, М.В. Капштика, О.І. Корніцької, В.І. Кисіля, М.І. Кобець, П.М. Скрипчука, Ю.О. Тараріко, А.С. Подолинського, В.М. Писаренка, А.В. Пешкової, Т.О. Чайки, О.І. Фурдичка, М.К. Шихули, О.В. Шубравської, Урбана Іржі та ін. Їхні наукові розробки дали змогу сформувавши систему знань, яка є науковим підґрунтям для впровадження органічного землекористування як способу екологізації сільського господарства України.

Мета цієї статті — розкрити суть та сформувавши концептуальні основи органічного землекористування з урахуванням теоретико-методичних засад обґрунтування його впровадження.

На думку вітчизняних вчених, екологізація — це цілеспрямований процес перетворення економіки, орієнтований на зменшення інтегрального екодеструктивного впливу процесів виробництва (забруднення середовища і порушення природних ландшафтів) і споживання товарів та послуг у розрахунок на одиницю сукупного суспільного продукту [1]. Зокрема, Л.Є. Купінець під екологізацією виробництва розуміє комплексний процес створення, освоєння, використання й розповсюдження методів, підходів, форм господарювання, що впроваджуються замість традиційних та забезпечують збереження відтворювального потенціалу агроєкосистем, їхню саморегуляцію та самовідновлення [2].

Науковці В.І. Кисіль, М.В. Капштик, В.І. Гамалей, О.В. Шерстобоева, встановили, що навіть помірне застосування міңдобрив та пестицидів створює стресові в екологічному аспекті ситуації для ґрунтів агроєкосистем, особливо тих, які не отримують органічних добрив [3, 4, с. 68]. Альтернативою надмірній хімізації є біологічна система землеробства, доцільна з екологічної точки зору. Одним із напрямів її впровадження є активізація діяльності ґрунтової мікрофлори через внесення в ґрунт різних органічних добрив: гною, солом'яної різки, сидератів, побічної малоцінної продукції рослинництва.

Таким чином, сутність збалансованого землекористування полягає в здійсненні до-

пустимого рівня господарської діяльності на землі, з тим щоб відновити природний механізм самовідтворення біоценозів земельних ресурсів та забезпечити екологізацію землекористування. Балансовий підхід до використання сільськогосподарських угідь дає змогу знайти компроміс між стійкістю агроландшафтів та агровиробничим навантаженням на них, забезпечує рівновагу між деградацією та поновленням стану ґрунтового середовища. Збалансоване землекористування як результат реалізації принципу раціонального використання земельних ресурсів покликане створити стабільну базу для економічного розвитку сільськогосподарського виробництва при одночасному підвищенні якості життя населення. Отже, йдеться про те, що збалансоване землекористування є вектором, який детермінує можливості досягнення сталого розвитку сектора аграрного землекористування та аграрної сфери, зокрема через ресурсний чинник. Такі концептуальні положення відображені в працях С.А. Подолинського, який писав, що використання ресурсів НПС в процесі економічної діяльності мусить відповідати його можливостям поновлювати такі ресурси.

Альтернативним та інноваційним шляхом розвитку сільського господарства в напрямі екологізації є впровадження органічного землекористування. При цьому потребує уточнення сутності і змісту теоретико-методологічний апарат щодо органічного землекористування. В сучасній економічній науці одночасно використовується терміни «органічне землеробство» та «органічне сільське господарство», які часто ототожнюють між собою. Проте, на нашу думку, між ними існує ряд відмінностей, тому, необхідно узгодити трактування відповідних понять і категорій.

За визначенням, наведеним у Постанові Ради ЄС [5], органічне виробництво є цілісною системою господарювання та виробництва харчових продуктів, яка поєднує в собі найкращі практики з огляду на збереження довкілля, рівень біологічного розмаїття, збереження природних ресурсів, застосування високих стандартів належного утримання (добробуту) тварин та метод виробництва, який відповідає певним вимогам до продуктів, виготовлених з використанням речовин та процесів природного походження.

Оскільки органічний сектор в Україні тільки розвивається, а перероблення органічної сировини — мало поширене явище, тому коли йдеться про органічне виробництво, то в більшості випадків мається на увазі лише вирощування сільськогосподарських культур. На нашу думку, доцільно використовувати поняття «органічне агро-виробництво», запропоноване О.Т. Дудар, яке вона трактує як екологічно збалансовану систему органічного сільськогосподарського виробництва, в якій ключовими завданнями є ефективне виробництво натуральної продукції з високими біологічно цінними якостями та оздоровчими властивостями для забезпечення повноцінного харчування людей, виключає будь-які ризики для здоров'я, сприяє збереженню НПС.

Згідно з термінологією, затвердженою в ЄС [5, 6], органічне сільське господарство — це сільськогосподарська система, яка сприяє збереженню НПС, соціально та економічно підтримує виробництво здорових продуктів харчування і т. д. При такому методі господарювання заборонено/обмежено використання синтезованих мінеральних добрив, пестицидів, ветеринарних препаратів, генетично модифікованих організмів, а використовуються дозволені препарати природного походження задля збільшення родючості ґрунту, резистентності рослин та тварин до хвороб.

Вітчизняні науковці, зокрема Н.М. Голоченко, розкриває зміст поняття «органічне сільське господарство» з позицій реалізації основних засад багатофункціональності сільського господарства. Це дає змогу враховувати не лише технологічні та управлінські обмеження у виробництві сільськогосподарської продукції, а й передбачити формування системи безпеки продовольства на основі екологічно та економічно виправданого й соціально справедливого впливу на живу природу для гарантування якості життя прийдешніх поколінь.

М.І. Кобець стверджує, що органічне сільське господарство об'єднує всі сільськогосподарські системи, які підтримують екологічно, соціально та економічно доцільне виробництво сільськогосподарської продукції та спрямовані на гармонізацію сільськогосподарської практики та НПС. В основі таких систем лежить використання локально-специфічної родючості ґрунтів як ключового

елемента успішного виробництва, використання природного потенціалу рослин, тварин і ландшафтів [7].

Поряд з терміном «органічне виробництво» широко використовується термін «органічне землеробство». Поняття «землеробство», або «система землеробства», означає сукупність взаємопов'язаних принципів, правил, прийомів, заходів організаційно-економічного, агротехнічного, меліоративного характеру з використанням землі на певній території для виробництва сільськогосподарської продукції, відтворення й підвищення родючості ґрунту за наявних кліматичних умов [3]. У ході історичного розвитку існували примітивні, екстенсивні, перехідні та інтенсивні системи землеробства. Нині актуальними є екологоорієнтовані системи землеробства, такі як екологічна, біодинамічна, No-Till, і органічна [8].

Під терміном «органічне землеробство» більшість науковців розуміє сільськогосподарську практику без використання пестицидів і мінеральних добрив. Однак це, скоріше, характерна ознака, а не визначення системи ведення сільськогосподарського виробництва. За визначенням Міжнародної федерації з розвитку органічного землеробства, термін «органічне землеробство» найбільш відповідає сільськогосподарському менеджменту агроєкосистем, який ґрунтується на максимальному використанні біологічних факторів підвищення родючості ґрунтів, агротехнологічних заходів захисту рослин, а також на виконанні комплексу інших заходів, які забезпечують екологічно, соціально та економічно доцільне виробництво сільськогосподарської продукції та сировини.

Термін «землекористування» науковці розуміють як складну, багатфакторну систему, яка включає три основні підсистеми: суб'єктну (землекористувачі, землевласники, держава), об'єктну (земля, земельна ділянка) і технологічну (власне землекористування) і відображає взаємодію НПС, суспільства й самої людини. Іншими словами, землекористування — це об'єктивно зумовлений процес залучення людиною землі до виробничої та невиробничої діяльності, її відтворення та охорону. Слід погодитися з А.М. Третяком, який розглядає землекористування як екологічну систему, що є територіальним комплексом оптимальних взаємозв'язків ґрунту, організмів і атмос-

фери через склад і структуру угідь, систему організацій і методів використання землі та інших природних ресурсів.

З юридичної точки зору право землекористування є системою закріплених у земельному законодавстві правових норм, які регулюють суспільні відносини, пов'язані з добуванням корисних властивостей земельних ресурсів. У результаті еволюції наукової думки розрізняють сільськогосподарське, стале та екологічнобезпечне землекористування.

О.В. Кустовська розглядає сільськогосподарське землекористування як систему використання, відтворення та поліпшення територіальних і ґрунтових ресурсів держави на основі врахування особливостей природних, соціальних, економічних та екологічних умов. На думку багатьох вчених з економіки природокористування, зокрема Р.Б. Таратули, екологічнобезпечне сільськогосподарське землекористування — це розробка й впровадження системи технологічних, економічних і правових заходів щодо економічно вигідного використання сільськогосподарських земель, збереження й відтворення їхнього продуктивного потенціалу.

Згідно із Законом України «Про землеустрій», стале землекористування — це форма та відповідні їй методи використання земель, що забезпечують оптимальні параметри екологічних і соціально-економічних функцій територій; формування сталого землекористування передбачає економічно ефективно, екологічно безпечно (природоохоронне) і соціально сприятливе використання земельних ресурсів.

Отже, термін «землеробство» характеризує лише набір агротехнологічних операцій для вирощування сільськогосподарської продукції, при цьому земля розглядається лише як засіб виробництва. Використання поняття «землекористування» передбачає систему відносин з приводу використання землі не тільки як засобу виробництва, а й як об'єкта природи, що перебуває в тісній взаємодії з НПС, де посідає домінуюче місце.

Тому, на нашу думку, доцільно використовувати термін «органічне землекористування» як процес екологічнобезпечного використання сільськогосподарських земель, що передбачає процедуру екологічного аудиту, сертифікацію та регулярне проведення інспекції всіх стадій сільськогосподарського

виробництва на відповідність стандартам із органічного землеробства, що засвідчується сертифікатом, з метою збереження НПС та забезпечення населення якісними продуктами.

Для еколого-економічного обґрунтування запровадження органічного землекористування на локальному рівні запропоновано методіку, яка базується на обґрунтуванні критеріїв придатності земель [9], аналізі витрат на стабілізацію якісного стану ґрунтів [10], прогностичній оцінці економічної ефективності вирощування органічних сільськогосподарських культур [11], з метою експертного грошового оцінювання сертифікованих земель [12] та механізму її реалізації з урахування синергетичних ефектів [13]. Із врахуванням теоретико-методичних засад обґрунтування запровадження органічного землекористування сформовано його концептуальні основи (рис. 1).

Ключовим моментом у впровадженні органічного землекористування є збереження та підвищення родючості ґрунтів. До заходів, які забезпечують досягнення цієї мети, належать: оптимізація розміщення посівів сільськогосподарських культур у межах господарства; ефективне використання наявних ресурсів органічних добрив (гною, торфу, компостів, сапропелю, органічних відходів переробки сільськогосподарської продукції та ін.); розширення посівів багаторічних трав і сидератів; використання ЕМ-препаратів (містять високу концентрацію ефективних мікроорганізмів); відновлення планової хімічної меліорації із застосуванням місцевих покладів вапняків, крейди й мергелів; упровадження мінімального обробітку ґрунту й застосування технології прямого висіву; всебічна реставрація й підтримка єдиної системи полезахисних лісосмуг як найважливішого засобу стабілізації агроландшафтів і закріплення меж полів (для збереження екологічного балансу території та поліпшення властивостей сільськогосподарських угідь).

ВИСНОВКИ

Упровадження органічного землекористування є екологічно обґрунтованим та інноваційним шляхом розвитку сільськогосподарського виробництва в Україні. Тому подальшого вивчення потребують питання синергізму в органічному землекористу-

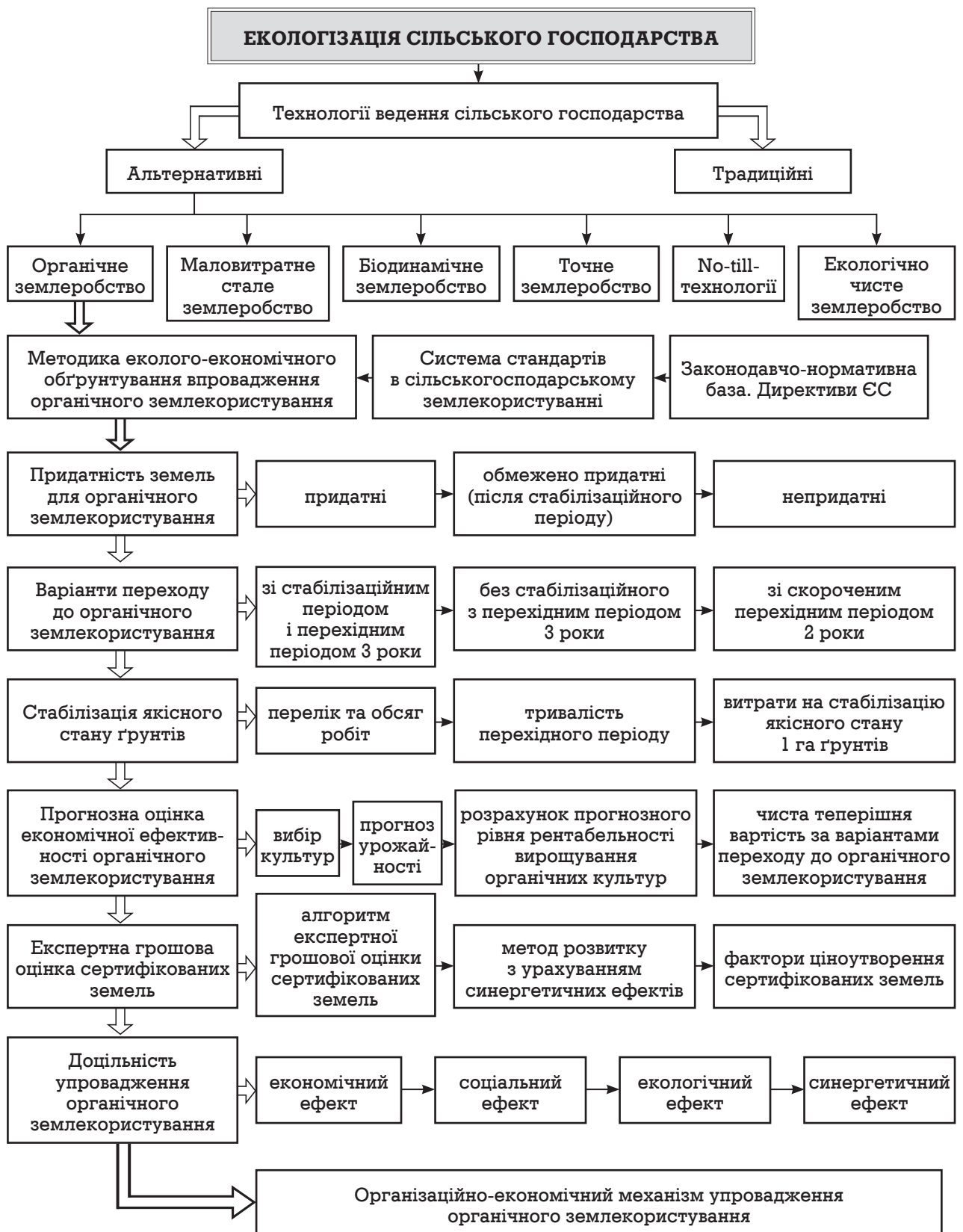

Рис. 1. Концептуальні основи органічного землекористування

ванні та державної підтримки органічних господарств.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Методы решения экологических проблем / Под ред. Л.Г. Мельника. — Сумы: ИТД «Универс. книга», 2001. — 462 с.
2. *Купинец Л.Е.* Экологизация продовольственного комплекса: теория, методология, механизмы — Одесса: ИПРЭЭИ НАН Украины, 2010. — 712 с.
3. *Кисіль В.І.* Агрохімічні аспекти екологізації землеробства / В.І. Кисіль; УААН. ННЦ «Ін-т ґрунтознавства та агрохімії ім. О.Н. Соколовського». — Х.: 13 типографія, 2005. — 167 с.
4. *Шерстобоева О.В.* Екологічні, економічні та соціальні передумови біологічного землеробства / О.В. Шерстобоева // Агроекологічний жур. — 2007. — № 1. — С. 67–70.
5. Офіційний сайт ОрганікСтандарт. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.organicstandard.com.ua/ua>
6. Gunnar Rundgren Organic Agriculture and Food Security (IFOAM Dossier 1, 2002). [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://www.ifoam.org>
7. *Кобець М.І.* Органічне землеробство в контексті сталого розвитку. — К., 2004. — 22 с.: [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.undp.org.ua.
8. Постанова Бюро президії НААН від 26.09.2012 р. «Наукове забезпечення та перспективи органічного виробництва в Україні»: Протокол № 9: [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.uaan.gov.
9. *Шпак Г.М.* Еколого-економічне обґрунтування розвитку органічного землеробства у Рівненській області / П.М. Скрипчук, Г.М. Шпак, В.І. Долженчук, Г.Д. Крупко // Вісн. НУВГП: Зб. наук. пр. Нац. ун-ту водного госп. та природокор. Серія: Економіка — Рівне: НУВГП, 2012. — Вип. 4(60). — С. 189–196.
10. *Шпак Г.М.* Напрями стабілізації якісного стану ґрунтів / Г.М. Шпак // Економіка АПК. — 2012. — № 2. — С. 130–135.
11. *Шевчук Г.М.* Еколого-економічне обґрунтування органічного сільськогосподарського виробництва (на прикладі Рівненської області) / Г.М. Шевчук // Маркетинг та менеджмент інновацій. — 2011. — № 4. — Т. 1. — С. 241–252.
12. *Шпак Г.М.* Удосконалення оцінювання сертифікованих сільськогосподарських земель / Г.М. Шпак // Економіка і держава. — 2013. — № 6. — С. 77–81.
13. *Шпак Г.М.* Організаційно-економічний механізм управління органічним землеробством в Україні / Г.М. Шпак // Наук. вісн. НЛТУ України: Зб. наук.-техн. пр. — Львів. — 2012. — № 22.9. — С. 85–92.

УДК 504.03(477.44)

АГРОЕКОЛОГІЧНИЙ СТАН ОРНИХ ЗЕМЕЛЬ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПРИЗНАЧЕННЯ СХІДНОГО ПОДІЛЛЯ

М.М. Ганчук

асистент кафедри екології та охорони навколишнього середовища

Таврійський державний агротехнологічний університет

Проведено комплексне оцінювання агроекологічного стану земель сільськогосподарського призначення Східного Поділля. На основі проведених досліджень здійснено агроекологічне зонування території. Встановлено сучасний екологічний стан агроландшафтів та запропоновано рекомендації щодо його поліпшення.

Ключові слова: агроландшафт, екологічний стан, агроекологічне зонування території, індекс деградованості, бонітет.

У світлі останніх політичних, економічних і екологічних подій, коли відбуваються перетворення в агросфері (земельна та аграрна реформи, зміни в структурі власності на землю, світова економічна криза)

[1], гостро постає питання подальшого збалансованого розвитку аграрного сектора.

Головним елементом сільського господарства є агроландшафт, який виступає як сировинною базою, так і основним об'єктом